

Kudüs'ün Gölgesinde Eyyübî - Haçlı İlişkileri 1171-1250 (Savaş, Diplomasi ve Barış)

Ayşe Çekiç

Ankara, Gece Kitaplığı, 2020, 338 Sayfa, ISBN: 978-625-7189-85-9

Mihriban ARTAN*

Eyyübîler yaklaşık bir asra yakın hâkimiyetleri döneminde Ortaçağ'ın en önemli hanedanlıklarından biri olmayı başarmıştır. Mısır merkez olmak üzere Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Arabistan'da yetkin bir siyasî güç olan Eyyübîler, Haçlıların Doğu'ya düzenledikleri seferlerin birçoğunu müşahede etmişlerdir. Ayrıca bu seferlerle Doğu'ya gelen Hristiyan ordularla mücadele etmek mecburiyetinde de kalmışlardır. Eyyübîler Selçuklu ve Zengîler' den ziyade bir güç oluşturmayı başararak Mısır ile Suriye güçlerini bir devlet çatısı altında toplayıp Haçlı güçlerine karşı müşterek hareket etmeyi başarmış bir hanedanlıktır. Bu bağlamda Eyyübî-Haçlı ilişkilerinin çerçevesini, içeriğini ve bu ilişkilerin gerekçelerini (burada kullanılan söylemlerin ve silahların varlığını dışarıda bırakmadan) ele alan bir kitabın yakın zamanda bilim dünyasına sunulması bizim de böylesi bir eseri tanıtmamızı mucip kılmaktadır. Çünkü uzun yıllardır Haçlı-Müslüman ilişkileri ya bireysel bazda bir şahsın ön plana çıkarılarak çalışılmasına ya da önemli bir savaşın veyahut bir seferin etrafında şekillenmesine sahne olmaktadır. Eyyübîler gibi Kudüs'ü fethetmeyi başaran bir İslam Hanedanlığı'nın Haçlılar karşısındaki konumunu saptamaya yönelik İslam *devlet aklının* Eyyübîler özelinden sorgulandığı bir eserin dikkatimizi celb etmesi sonrasında yaptığımız bu tanıtım, umulur ki böylesi çalışmaların daha da çok yapılmasına vesile olur. Çekiç'in bu minvalde ele aldığı eser: Kudüs gibi dinî bir merkezin Müslüman-Haçlı ilişkileri ekseninde

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih-Doktora, (artanmihriban@gmail.com)

nasıl algılandığı ve bu uğurda verilen mücadeleleri kaynaklar ışığında detaylıca incelediği çalışması bir giriş olmak üzere üç bölüm, sonuç ve ekler kısmından oluşmaktadır.

Eser, dönemin İslam kaynakları açısından gerek Zengîlerin anlatıldığı gerekse de Eyyûbî Hanedanlığı'nın işlendiği münferit kaynakları kullanmanın yanında genel İslam tarihleri, coğrafi kaynaklar, siyasetnâmeler ve seyahatnâmelerden oldukça zengin bir şekilde istifade edilerek oluşturulmuştur. İslam kaynaklarının sunduğu veriler Bizans ve Haçlı kaynaklarıyla çoğunlukla kıyaslanarak kullanıldığında, insicamlı kaynak tahlili ve tenkidinin Eyyûbî-Haçlı ilişkilerini anlamamız açısından oldukça kıymetli veriler sunduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Modern dönem araştırmacılarının (bilhassa bilindik ve uzman araştırmacılar) eserleri de İngilizce, Arapça ve Türkçe dilleri ekseninde çalışma boyunca tatmin edici bir şekilde kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında çok çeşitli kaynak kullanımının olmasına mukabil yazarın akıcı üslubu ve yalın dili bu alanda çalışacak yeni araştırmacılara önemli bir eser sunmuştur diyebiliriz.

Eserin Giriş bölümünde öz bir kaynak tanıtımı ile Eyyûbîlerin Zengî tedrisatından başlayarak ortaya çıkış serüvenleri işlenmiştir. I. Bölümde devletin kurucusu Selahaddin Eyyûbî'nin Mısır'da Fâtımî Hanedanlığı'nı ortadan kaldırması ve sonrasında Mısır ve Suriyeli Zengî güçlerini kendi devlet yapılanması içerisinde birleştirmesi ele alınmıştır. 1171'den 1186 yılına değin ele alınan I. bölümde Eyyûbîlerin güç kaynaklarının nerelere dayandığı da sorgulanmıştır. Selahaddin Eyyûbî'nin Haçlılara karşı dış mücadelelerde cihat argümanıya, iç ilişkilerdeki Sünnî-İslam vurgusu dönemin şekillendirici aroması olmuştur. II. Bölümde Selahaddin Eyyûbî'nin Mısır ve Suriye güçlerini arkasına aldıktan sonra en büyük ideali olan Kudüs'ü ele geçirme arzusunun işlendiğini görmekteyiz. Burada 1186'dan Selahaddin Eyyûbî'nin ölüm yılı olan 1193 aralığında yaşanan Haçlı-Eyyûbî ilişkisini bulabilirsiniz. Bilhassa Hittin zaferinin ardından Kudüs'ün fethinin Eyyûbî devlet nişanı olarak değerlendirilmesi ve Kudüs'ün Haçlılar karşısında *politik kırmızı çizgi* şeklinde algılanması Eyyûbî-Haçlı ilişkilerinin bundan sonra Kudüs üzerinden şekilleneceğinin sinyallerini vermektedir. Zaten yazar bu konu üzerinde bilhassa durmaktadır ve III. Haçlı seferini bu bağlamda ele almaktadır. Selahaddin Eyyûbî'nin Haçlılar karşısında gerek iç çekişmeleri durdurarak gerekse de dış güçleri etkisiz hale getirerek Kudüs'ü fethi sonrasında kemale erdirdiği devlet stratejisi, kendisinden sonra gelen ardıllarına da miras ve ilham olmuştur. Eserin

III. bölümü bu konuya yoğunlaşarak Selahaddin'in ardıllarının yani Melik Adil, Melik Kamil, II. Melik Adil, Melik Salih ve Turan Şah dönemlerinin Haçlılar karşısındaki duruşlarını ve stratejilerini ele almaktadır. Bu dönemlerde gerçekleşen IV, V, VI, VII. Haçlı seferleri esnasındaki Müslüman - Haçlı ilişkilerinin savaşımın dışında da değerlendirilmeye tabii tutulması Eyyûbî-Haçlı ilişkileri özelinden bakıldığında daima bir diplomasi sürecinin olduğunu da ortaya koymaktadır. Buradan yaklaşıldığında ise Haçlılar, Doğu topraklarında her ne kadar Eyyûbîlere karşı mücadele verseler de ortak yaşama alanı içerisinde mevcut konjonktüre dâhil olmaya da çalışmışlardır diyebiliriz. Bilhassa Eyyûbîlerin Avrupalı denizci tüccarlara uyguladığı yumuşak vergi politikası bizi genel tabloda Eyyûbî-Haçlı ilişkilerinin kesif bir düşmanlıkla değerlendirilemeyeceği sonucuna ulaştırır. 1171-1250 yılları aralığında Eyyûbî-Haçlı

ilişkilerini, Kudüs Haçlı Krallığı, Trablus Haçlı Kontluğu, Antakya Haçlı Prinkepsliği kapsamında yerel Haçlı güçleri ile zaman zaman Bizans'ın Haçlılara verdiği desteği de kaçırmadan görmeye çalışan yazar Haçlı-Müslüman ilişkilerinin çok boyutluluğu ve bölge dinamiklerinin bu ilişkilerdeki etkisine de dikkat çekmektedir. Son söz yerine Çekiç'in sonuç değerlendirmesinden bir pasajı vurgulamamız eserin mantığını kavramamız bakımından gereklidir:

“Doğu’da kurulmuş olan Haçlı devlet yapılanmalarının Kudüs, Antakya ve Trablus özelinde düşündüğümüzde çoğunlukla ortak hareket edemeyişi ve çıkar çatışmalarında Müslüman müttefiklere başvurmaları ise şaşkıncı gözükmemektedir. Zira bir Krallığın/Kontluğun çıkarına olan durum diğeri için aksi olabilmekteydi. Böylece kendi aralarındaki fikir ayrılıkları siyaseten onları Müslümanların karşısında birlikte hareket etmekten alıkoymuyordu. Bu durumda Eyyübîlerin işine yarayan oluşumların ve ittifakların kurulmasına zemin oluşturuyordu. Bu bir anlamda Doğu’daki Haçlıların bölge devletleri ve Müslümanlarla siyaseten uyum ve entegre süreçlerine işaret etmekteydi. Çünkü aynı coğrafyada yaşıyorlardı. Buradan yaklaşıldığında Doğu topraklarındaki “Haçlı olma ruhu” Avrupa’da duyulan iştiyakla kıyaslandığında derin anlamlar taşııyordu ki Avrupa’da da yer yer bu ruhun kaybedildiği durumlar olduğu görülmekteydi.

Selahaddin’in çizdiği coğrafya ve Haçlılara karşı kırmızıçizgiler zaman zaman deformasyona uğrasa da büyük ölçüde korunmuştur. Melik Kâmil’den itibaren esneyen siyasi yaklaşım ve yumuşayan diplomasi dili Eyyübî politik çizgisine Haçlılarla olan alışma ve tanıma sürecinin katkısı/sonucu olarak düşünülebilir. Ayrıca sonraki kuşakların kurucu kuşağa nazaran daha az şevkli ve biraz esnek/tavizkâr olması da yumuşayan bu diplomasi sürecini açıklar niteliktedir. Çok yönlü etkileşime sahne olan ve Eyyübî Hanedanlığı sınırları içerisinde (buradan bilhassa Mısır, Suriye ve Filistin’e odaklanmalıyız) gerçekleşen Haçlı Müslüman çekişmesi-savaşım, barışım ve ortak yaşama süreçlerini de ayrı düşünmemek kaydıyla-Avrupalı halkların Doğu topraklarına kesif seferler düzenlemesi neticesinde sonraki yüzyıllarda belirginleşen oryantalist çalışmaların da temelini atmıştır. Bilhassa Eyyübîlerin Avrupalı denizci tüccarlara karşı ılımlı vergilendirme politikası Avrupalı milletlerin sonraki yüzyıllarda coğrafi keşif ve açılımlarına ilham/dayanak/birikim olmuştur.”